

Eesti Kohtunike Ühing

Hr Kalle Laanet
justiitsminister
Justiitsministeerium
info@just.ee

Teie 15.01.2024 nr 8-1/550-1

Meie 19.02.2024

Eesti Kohtunike Ühingu arvamus halduskohtumenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõule (kohtumenetluse avalikkus)

Eesti Kohtunike Ühingule (EKOÜ) on saadetud arvamuse andmiseks halduskohtumenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (kohtumenetluse avalikkus). EKOÜ tänab Justiitsministeeriumit võimaluse eest esitada selle kohta arvamus.

EKOÜ nõustub, et kohtumenetluste ja kohtulahendite avalikkus peab olema tagatud ka muutuvast maailmas ning arvestades muutuvaid tehnilisi lahendusi. Teisalt ei saa kohtumenetluste avalikkus kaasa tuua kohtute töökoormuse suurenemist ning regulatsioon peab olema õiguslikult selge. Eeltoodud arvestades esitab EKOÜ eelnõu osas oma seisukohad ja tähelepanekud.

Kohtute töökoormus

EKOÜ peab vajalikuks rõhutada, et eelnõu ei tohiks kaasa tuua kohtute töökoormuse suurenemist. Nõustuda ei saa seletuskirjas märgituga, et ainuüksi eelnõu vastuvõtmine toob automaatselt kaasa efektiivsema töökorralduse. Eelnõust ei nähtu, mida seejuures silmas on peetud.

Eelnõu seletuskirjas on viidatud, et füüsiliste isikute nimede kohtulahenditest eemaldamist on võimalik automatiseerida ning teiseks võimaluseks on, et kohtuistungis sekretär teeb kohtute infosüsteemi kaudu vajalikud toimingud selleks, et lahend avalikustada.

EKOÜ rõhutab, et kui eelnõu seadusena vastuvõtmise ajaks ei ole kohtutele tagatud toimivat automatiseeritud lahendust andmete lahenditest eemaldamiseks, toob eelnõu kaasa kohtute töökoormuse ulatusliku suurenemise, arvestades kohtutes igapäevaselt tehtavate lahendite arvu. Eelnõu seletuskirjast ei ole võimalik tuvastada, kas viidatud automatiseeritud lahendus on käesoleval ajal olemas või mitte. Samuti ei ole võimalik selgelt järeldada, kui suur on statistiliselt nende lahendite arv, mida muudatus hõlmab. Eelnõus ega selle seletuskirjas ei ole toodud regulatsiooni selle kohta, kas või kuidas peaksid kohtud hakkama tegelema nende lahendite avalikustamisega, mis on tehtud enne seadusemuudatuse jõustumist.

EKOÜ leiab, et mistahes juhul ei tohi seadusemuudatust kehtestada enne, kui isikuandmete eemaldamiseks on olemas tõrgeteta toimiv ja tõhus automatiseeritud lahendus.

EKoÜ toetab eelnõus kavandatud lahendust jätta arvutivõrgus avalikustatud kohtulahendis avaldamata füüsilisest isikust menetlusosaliste isikuandmed. Samas võivad menetlusosalised asuda esitama selliseid taotlusi kohtutele hulgaliselt, mis samuti oluliselt suurendab kohtute töökoormust.

Täiendavad tähelepanekud

1. Eelnõus on ette nähtud võimalus teha istungitest videoülekandeid, viidates samas sellele, et tehniliselt tuleks osade menetlusliikide puhul tagada, et ülekantavat istungit võib salvestada, pildistada või järelvaadata vaid kohtu loal.

EKoÜ peab vajalikuks rõhutada, et tehnilised võimalused sellisel viisil veebiülekannete salvestamise, jäädvustamise või järelvaatamise piiramiseks peavad olema kohtutele kättesaadavad enne, kui seadusemuudatus vastu võetakse. EKoÜ-le ei ole teada, kas sellised tehnilised võimalused käesoleval ajal eksisteerivad ja kuidas on tagatud nende kasutamine. Eelnõust ega selle seletuskirjast ei nähtu, millise veebilehe vahendusel peaks ülekannete tegemine toimuma, sest Riigi Teatajat puudutavas osas viited istungite ülekannetele puuduvad. Tehnilise lahenduse puudumine võib kaasa tuua isikuandmete kaitse olulise riive.

Eelnõust ega selle seletuskirjast ei nähtu, kas või milliseid sanktsioone saaks kohus rakendada isikute suhtes, kes salvestavad, pildistavad või vaatavad videoülekande teel peetavaid istungeid ilma kohtu loata. Ebaselge on, kuidas peaks kohtul olema võimalik neid isikuid tuvastada.

2. Eelnõus on ette nähtud juriidilisest isikust menetlusosalistele õigus taotleda kohtult põhistatud taotluse alusel, et kohus ei avalikustaks selle isiku registrikoodi, aadressi ega muid andmeid, mis võimaldaksid teda tuvastada. Samas ei näe eelnõu ega selle seletuskiri ette, millistel kaalutlustel peaks kohus taotluse rahuldama ning millistel asjaoludel võiks taotlus olla põhistatud. Taotluste lahendamine toob kaasa kohtute töökoormuse suurenemise.

3. Eelnõu ja seletuskirja kohaselt ei kuulu avalikustamisele kompromissi kinnitamise määrused, samas on peetud vajalikuks avalikustada määrused, millistega menetlus lõpetatakse või hagi jäetakse läbi vaatamata. Eelnõust ega selle seletuskirjast ei nähtu kaalutlusi, miks on vajalik nende määruste avalikustamine. TsMS § 426 lg 1 näeb üldpõhimõttena ette, et hagi läbivaatamata jätmise korral loetakse, et hagi ei ole kohtu menetluses olnud. Seega ei ole tegemist sisulise kohtulahendiga.

Osundame, et eelnõu tulemusena võib väheneda poolte kompromissivalmidus olukorras, kus vaidluses on juba olemas mõni varasem jõustumata kohtulahend.

4. Eelnõu kohaselt antakse kriminaalmenetluses menetlusvälisele isikule võimalus õigustatud huvi korral taotleda kohtult luba toimikuga tutvumiseks. Eelnõu § 2 alapunkt neli näeb ette kriminaalmenetluse seadustiku § 160⁵ sõnastuse, mille kohaselt võib kohus nõuda taotlejalt õigustatud huvi tõendamist.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku osas näeb eelnõu § 4 alapunkt 2 ette senise § 59 lg 3 muutmise viisil, kus menetlusvälisel isikul on õigustatud huvi olemasolu korral õigus tutvuda toimikuga poolte nõusolekuta. Sätte kohaselt võib kohus nõuda taotlejalt õigustatud huvi põhistamist.

EKoÜ osundab, et õigustatud huvi näol on tegemist õigusliku koondmõistega, mida on võimalik põhistada ning mille aluseks olevaid asjaolusid on võimalik tõendada. Kas isikul õigustatud huvi on või mitte, saab kohus hinnata esile toodud asjaolude ja tõendite pinnalt. Seega ei saa ette näha, et isik tõendaks õigustatud huvi olemasolu. Menetlusosaline saab põhistada, milliste asjaolude tõttu tal õigustatud huvi on ning neid asjaolusid on võimalik tõendada.

5. Eelnõust ega seletuskirjast ei nähtu, kuidas praktiliselt toimub toimikutega tutvumine olukorras, kus kohtutoimikuid paberkujul ei eksisteeri ning toimikutes olevaid andmeid säilitatakse digitaalselt. Eelnõus tuleks ette näha need tehnilised viisid ja meetmed, kuidas isikutele tagatakse digitaalsete toimikutega tutvumine.

6. Eelnõust ega selle seletuskirjast ei nähtu, kas või millisel moel peaks kohus istungite veebiülekannete korraldamisel arvestama istungil osalevate isikute, sealhulgas menetlusosaliste, nende esindajate ja kohtutöötajate õigustega nende kujutisele. Eelnõus ja selle seletuskirjas puudub analüüs selle kohta, kas või millisel juhul on istungil osaleval isikul õigus keelata enda kujutise ülekandmist või kas ning millistel juhtudel peab kohus arvestama vastava isiku õigusega. Puudub analüüs, kas planeeritud regulatsioon on kooskõlas isikuandmete kaitse seaduse ja isikuandmete kaitse üldmäärusega.

7. Eelnõus soovitakse täiendada tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 59 lõikega 41 järgmises sõnastuses: „Kui toimikus olev menetlusdokument või muu teave sisaldab andmeid, mille kohta on seadusega ette nähtud juurdepääsupiirang, võimaldatakse menetlusvälisel isikul dokumendiga tutvuda osas, milles see ei sisalda piiratud juurdepääsuga teavet, või kujul, milles tal ei ole võimalik sellise teabega tutvuda.“

Eelnõu seletuskirjas on viidatud avaliku teabe seaduse regulatsioonile seoses juurdepääsupiiranguga, kuid tähelepanuta on jäetud, et tsiviilkohtumenetluse normid ei tunne juurdepääsupiirangu mõistet. Piiratud juurdepääsuga teabe mõiste avab avaliku teabe seaduse § 34 ning antud mõiste kasutamine kohtumenetlustes oleks eksitav. Kohtumenetlustes ei tunnista kohtujuht menetluste teavet asutusesiseseks kasutamiseks mõeldud teabeks. Kohtumenetluste teabe näol on tegemist eriseaduse alusel reguleeritud teabega kooskõlas AvTS § 2 lg 2 p 4 mõistes. Tsiviilkohtumenetluses kasutatakse mõistet „menetluse kinniseks kuulutamine“ ning menetluse osalist või tervikuna kinniseks kuulutamist reguleerib TsMS § 38.

EKoÜ palub eelnõu edasisel menetlemisel arvestada eeltoodud märkuste ja tähelepanekutega.

Austusega

(allkirjastatud digitaalselt)

Anu Uritam

Eesti Kohtunike Ühingu esimees